

Gulnora RIZAYEVA,
 “Alfraganus University” NOTT p.f.f.d (PhD)
 E-mail: gulyazakirova2787@gmail.com
 Tel: (99) 0257070

MTTDMQTMOI p.f.f.d (Phd) D.Salimova taqrizi asosida

SPECIFICITY OF THE DEVELOPMENT OF THE INTEGRATION OF PRESCHOOL EDUCATION AND PEDAGOGICAL COLLEGES ON THE BASIS OF A CLUSTER APPROACH

Annotation

This article will focus on the high attention to the preschool education system and significant changes in the preschool education system, an integrative approach to the development of professional competence of teachers of the preschool education system in an educational cluster.

Keywords: Education cluster, professional competence, integrative approach, preschool education, interactive technologies.

СПЕЦИФИКА РАЗВИТИЯ ИНТЕГРАЦИИ ДОШКОЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ И ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КОЛЛЕДЖЕЙ НА ОСНОВЕ КЛАСТЕРНОГО ПОДХОДА

Аннотация

В данной статье речь пойдет о высоком внимании к системе дошкольного образования и существенных изменениях в системе дошкольного образования, об интегративном подходе к развитию профессиональной компетентности педагогических работников системы дошкольного образования в условиях образовательного кластера.

Ключевые слова: Образовательный кластер, профессиональная компетентность, интегративный подход, дошкольное образование, интерактивные технологии.

MAKTABGACHA TA'LIM VA PEDAGOGIKA KOLLEJLARI INTEGRASIYASINI KLASTERLI YONDOSHUV ASOSIDA RIVOJLANTIRISHNING O'ZIGA XOSLIGI

Annotatsiya

Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tizimiga berilayotgan yuksak e'tibor va maktabgacha ta'lim tizimidagi sezilarli o'zgarishlar, ta'lim klasteri muhitida maktabgacha ta'lim tizimi pedagog xodimlarining kasbiy kompetentligini rivojlantirishga integrativ yondoshuv xususida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: Ta'lim klasteri, kasbiy kompetentlik, integrativ yondoshuv, maktabgacha ta'lim, interaktiv texnologiyalar.

Kirish. Zamonaviy axborot kommunikatsion vositalari shiddat bilan rivojlanayotgan zamonaviy dunyoda kelajak avlodni zamonaviy bilimlar bilan qurollantirish maqsadida bugungi kun tarbiyachisi yuksak darajada mahoratli, kompetentligi yuqori bo'lgan raqobatbardosh kadr bo'lishi zarurdir. Aynan jamiyatning ushbu talabini qondirish maqsadida innovatsion ta'lim klasteri muhitida maktabgacha ta'lim tarbiyachilarining kasbiy kompetentligini rivojlantirishga integrativ yondoshuv muammosining yechimi, jamiyat talabiga javob bera oladigan raqobatbardosh kadrlar yetishtirish, ularni zamonaviy bilimlar bilan qurollantirish, tarbiyachi pedagoglar salohiyatini oshirishga xizmat qiladi.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. Tarbiyachining kasbiy tayyorgarligining ko'p qirrali tadqiqotlari fonida yangi ilmiy yo'nalish-pedagogik boshqaruv paydo bo'ladi. Pedagog kadrlar tayyorlashning tarixiy-pedagogik jihatlarini ko'plab tadqiqotchilarning asarlarida yoritilgan: ta'lim tashkilotini pedagogik boshqarish jarayonining samaradorligiga ta'sir yetuvchi omillarni aniqlash [1]; boshqaruv tashkiliy tuzilmasiga yondashuvlarni ishlab chiqish [2]. Ta'lim tashkilotlarini pedagogik boshqarish muammolariga bag'ishlangan ushbu tadqiqotlar nafaqat tashkilot rahbarlari, balki tarbiyachilar tomonidan ham muayyan boshqaruv ko'nikma va malakalarini yegallash zarurligini ham ochib berdi.

Ammo, oliy kasbiy ta'lim tizimida bo'lajak tarbiyachilarning boshqaruv madaniyatini rivojlantirish muammosi kam o'rganilgan, boshqaruvga oid bilimlarni o'qitishning maqsadlari, mazmuni va usullari va uni tarbiyachining mavjud kasbiy tayyorgarligiga joriy yetish masalasi noaniqligicha qolmoqda.

Tarixiy va pedagogik adabiyotlarni o'rganish shuni ko'rsatadiki, bo'lajak pedagoglarning sifatleri (madaniyat, halollik, xushmuomalalik, odob); ko'nikmalari (o'qitishning turli shakllaridan foydalanish, o'quv materialini o'quvchilarning individual imkoniyatlari bilan o'lchash, to'g'ri va sof fikrlash, dalillar bilan gapirish va boshqalar); funksiyalari (yelementar bilimlarni uzatish, bolalarni foydali hayot qoidalarni o'rganishga o'rgatish) alohida muhimligi qayt yetilgan [3, 4, 5, 6].

S.L.Rubinshteyn va boshqalarning tarbiyachilarni kasbiy tayyorlash muammolariga bag'ishlangan ishlari, davlat hujjatlarini o'rganish boshqaruv jihatining avvaldan mavjudligini ko'satadi. Bunda nafaqat tarbiyachilar malakasini oshirish (tarqalgan boshqaruv bilimlari va individual boshqaruv malakalari shaklida) va pedagogik tadqiqotlarda, balki tarbiyachiga qo'yiladigan davlat talablarida ham ko'rish mumkin [7].

XX asr o'rtalarida bo'lajak tarbiyachilarning boshqaruv madaniyatini rivojlantirish bo'yicha quyidagilar jadal o'rganilgan:

oliy ma'lumotli mutaxassislarini tayyorlashga qo'yiladigan talablar [8];

pedagogik faoliyat strukturasi o'rganish [9, 10];

maktabgacha ta'lim tashkilotchisini tayyorlash masalalari [11], [12] tadqiq qilingan.

Tadqiqot metodologiyasi. Pedagogik ta'lim klasterining ilmiy pedagogik muammo sifatidagi xususiyatlari, uning ta'limga nisbatan innovatsion yondoshuv ekanligi, ta'lim, fan va ishlab chiqarishni klaster vositasida integratsiyalashning nazariy jihatlarini, klasterning ta'lim bozorida raqobatbardoshlikni oshirish vositasi sifatidagi o'ziga xos jihatlarini ko'rib chiqsak:

Aslida “klaster” (cluster) so'zi ingliz tilidan olingan bo'lib, tarjima qilinganda “to'plam”, “to'p”, “guruh”, “konsentratsiya”, “guruhlarda to'plash”, “to'plamlarda o'sish” kabi ma'nolarni anglatadi. Dastlab bu termin statistika va kompyuter sohasida paydo bo'lgan, keyinchalik iqtisodiyot va sotsiologiyada ham keng qo'llanila boshlandi. “Ta'lim klasterlari” tushunchasining mohiyati oliy ta'lim muassasalarining maktabgacha, boshlang'ich, umumiy o'rta, professional ta'lim, ixtisoslashtirilgan maktablar, asosiy korxonalar va mutahassislarning asosiy mijozlari va iste'molchilari yetakchi filiali homiyligida birlashishdan iborat.

Klasterning shakllanish omillari sifatida quyidagilarni aytish mumkin:

integratsiya-sohalararo bog'lanish, tabiiy aloqadorlik, uzviylik va izchillik;

tashabbus-sohaning samaradorligi bilan bog'liq har qanday innovatsion loyiha va takliflarning qo'llab-quvvatlanishi;

qiziqish-klasterda har bir subyekt o'z manfaatdorligiga ega bo'lishi;
innovatsiyalar–zamon va taraqqiyotga mos holda qadam qo'yish, yangi loyiha va g'oyalarning muntazamliligi;
axborotlar-sohaning barqaror rivojlanishi uchun yetarli axborot bazasining mavjudligi va muntazam yangilanib turishi.

Ta'lim klasteri muhitida pedagoglarning kasbiy kompetentligini oshirishda subyektlar o'rtasidagi manfaatdorlik ya'ni maktabgacha ta'lim tashkiloti uchun yetuk, raqobatbardosh kadr bo'lsa, OTM uchun talabaning kasbiy faoliyatni nazariya va amaliyotni birlashtirgan holda olib borish, real sharoitda ilmiy tadqiqot natijalarini sinab ko'rish, eng muhimi umumiy manfaat yosh avlodni har tomonlama kamol toptirish masalasi yotadi.

Tahlil va natijalar. Umuman olganda, pedagogik ta'lim klasteri pedagogika sohasiga iqtisodiy modellarni tatbiq qilish natijasida samaradorlikka erishishni nazarda tutadi. Uni amalga oshirish mexanizmlari, yo'nalishlari, tamoyillari, maqsad va vazifalarini ilmiy asosda tavsiflash ayni paytda soha mutaxassislari oldidagi dagi dolzarb muammolardan hisoblanadi.

Endi maktabgacha ta'limda "klaster" tushunchasini maktabgacha ta'lim tizimiga bog'laydigan bo'lsak, u maktabgacha ta'lim yo'nalishida pedagog kadrlarni tayyorlash, ularni mutaxassligi bo'yicha muvofiqlashtirish, o'quv metodik rahbarlikni amalga oshirish;

- maktabgacha sohasidagi talab va ilg'or xorijiy tajribalar, ta'lim jarayoniga zamonaviy pedagogik va axborot – kommunikasiya texnologiyalarini keng joriy etishi hisobga olgan holda viloyat ta'lim tashkilotlarida davlat ta'lim talablarilari, va dasturlarni tizimli ravishda takomillashtirishni amalga oshirish;

-MT sohasidagi ilmiy-uslubiy ishlar, jumladan fundamental amaliy va innovasion ilmiy izlanishlar olib borishni muvofiqlashtirish;

-sohada ilmiy salohiyatni oshirish, jumladan oliy malakali va ilmiy-pedagogik kadrlarni maqsadli tayyorlash asosida pedagogika sohasini rivojlantirish, viloyatdagi MT tashkilotlari rahbar xodimlarini mutaxassislari malakasini sifatli oshirish hamda qayta tayyorlash bo'yicha chora tadbirlar amalga oshirishni ta'minlash;

-MT yo'nalishi bo'yicha uzluksiz pedagogik ta'limning innovasion informatsion taminotini takomillashtirish va pedagog kasbining nufuzini oshirish hamda pedagog-innovatorlarni qo'llab quvatlash;

-maktabgacha ta'limni tartibga soluvchi mavjud me'yoriy xujjatlarni takomillashtirish;

- Pedagogik ta'lim innovasion klasterining platformasini ishlab chiqish.

Maktabgacha ta'limda klaster platformasini joriy etishdan maqsad ta'lim xizmatlarini ko'rsanish bo'libgina qolmay, o'zgaruvchan bozor sharoitida raqobatbardosh ta'lim beishga etiborni qaratish, ta'limga innovatsiyalarni va zamonaviylikni joriy etishdan iborat.

Klaster faoliyati yangi sifatli ta'lim berish imkoniyatini beribgina qolmay, ta'limga o'ziga xos yangicha yondashuv, ta'lim olish shart-sharoitlarini ta'minlash, ta'limni uzluksizligini ta'minlash, uning tarkibiy qismlari o'rtasida mavjud istiqbolli aloqalarni ta'minlash imkonini beradi.

Maktabgacha ta'lim klasterini shakllantirish uchun bir qator muhim shartlar talab etiladi:

-hududlarda raqobatbardoshlikni shakllantirish uchun MTT o'rtasida hamkorlikni yo'lga qo'yish;

-butun tizimda uzoq muddatli innovatsiyalar va boshqa strategiyalarni belgilovchi yetakchilarni aniqlash;

-ichki va tashqi raqobatbardoshlikni ta'minlovchi ta'lim muassasalari malaka darajasini beradigan ilmiy tashkilotlarni beqilash;

-MTTlarida ishonch va ijodkorlik muhitini yaratish;

-bir hududda ta'lim muassasalarining maqsadidan kelib chiqib (davlatga qarshli MTT bo'ladimi, nodavlat MTT bo'ladimi) xususiy manfaatdorlikni ta'minlash.

Maktabgacha ta'lim va pedagogika kollejalarni boshqarish sohasidagi o'zgarishlar pedagogik jarayonning samaradorligini, bolaning shaxsiyatini rivojlantirish sifatini oshirishga qaratilgan. Boshqaruv muammosini o'rganish ancha murakkab masala. Nazariy va amaliyotda iqtisodiyot va pedagogika sohasida boshqaruv nazariyasi va amaliyotida yetarli miqdordagi ishlanmalar mavjudligiga qaramay, baribir, ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarning rivojlanishi, jamiyatning o'ziga xos talablari bilan bog'liq. maktabgacha ta'lim va pedagogika kollejlari tizimi va ilm-fanni rivojlantirish — bu muammo haligacha yetarlicha o'rganilmagan.

Maktabgacha ta'lim va pedagogika kollejalari tashkilotlarida boshqaruv faoliyati bo'yicha olib borgan tadqiqotlarimiz tahlilimiz shuni ko'rsatdiki, ularda pedagoglar (tarbiyachilar, mutaxassislar) boshqaruv faoliyatiga yetarlicha e'tibor berilmayapti. Bu, asosan, uzoq vaqt hukmronlik qilgan pedagogikaning avtoritar tabiati bilan bog'liq bo'lib, u boshqaruvni maktabgacha ta'lim va pedagogika kollej tashkilotlari rahbarlarining ma'muriy faoliyati sifatida tan oladi. Pedagoglardan, mutaxassislardan faqat bolalarga bilim, ko'nikmalarni shakllantirish, ularning sifat va qobiliyatlarini rivojlantirish jarayonini boshqarish yemas, balki ularni o'qitish va tarbiyalash talab qilindi. Bolalar esa faqat pedagogik ta'sir ob'yektlari sifatida qaralgan.

Maktabgacha ta'lim va pedagogika kollejalari tashkilotlaridagi boshqaruv faoliyatini turli ierarxik darajalarda ko'rib chiqish mumkin: ma'muriyatning boshqaruv faoliyati va tarbiyachilarning (tarbiyachilar va mutaxassislar) boshqaruv faoliyati. Shu bilan birga, ma'muriyatning boshqaruv faoliyati tartibga solish jihati, funksional vazifalarni taqsimlash, maktabgacha ta'lim va pedagogika kollej tashkilotlarini rivojlantirish bo'yicha strategik g'oyalarni ishlab chiqish va boshqalar bilan bog'liq tashkiliy xususiyatga yega. Maktabgacha ta'lim va pedagogika kollejalari tashkilotlarida tarbiyachilarning boshqaruv faoliyati bolalarni tarbiyalash, o'qitish va rivojlantirishga qaratilgan.

Klasterli yondashuv asosida bo'lajak tarbiyachilarning boshqaruv madaniyatini rivojlantirishda maktabgacha ta'lim va pedagogik kollej tashkilotlarini boshqarishning xususiyatlarini o'rganish muhim.

Zamonaviy maktabgacha ta'lim va pedagogik kollej tashkilotlarida boshqaruv amaliyoti muammosi holatini tahlil qilish quyidagi vazifalarni hal qilish imkonini beradi: zamonaviy maktabgacha ta'lim va pedagogik kollej tashkilotlari tizimining ishlash xususiyatlarini aniqlash va turlarning xilma-xilligini, ularning ishining o'ziga xos xususiyatlarini ajratib olish; ta'lim jarayonini ikki darajada boshqarish xususiyatlarini aniqlash: ma'muriy va pedagogik.

Ushbu vazifalarni amalga oshirish boshqaruv madaniyatini rivojlantirish bo'yicha mutaxassislarni yeng samarali tayyorlash imkonini beradi. So'nggi yillarda mamlakatimizda maktabgacha ta'lim va pedagogik kollej tashkilotlarini modernizatsiya qilish moslashuvchan ko'p funksiyali boshqaruv tizimiga o'tishni talab qilmoqda. Bo'lajak tarbiyachilarni tayyorlashda ushbu o'zgarishlarning barchasini hisobga olish muhim.

Nodavlar maktabgacha ta'lim tashkilotida studiyalar, seksiyalar, to'garaklar va boshqalarni yaratish, bolalar va ularning ota-onalari shaxsiy qiziqishlari qondirish, har bir bolaning moyilligi va imtiyozlarini hisobga olgan holda pedagogik jarayonni yanada tabaqalashtirilgan va moslashuvchan qilish imkonini beradi.

Maktabgacha ta'lim va pedagogika kollejlari sifatini oshirish pedagogik kadrlarning kasbiy saviyasi bilan bevosita mutanosibdir. Biroq hozirda malakali bilimli mutaxassislar yetishmaydi. Maktabgacha ta'lim va pedagogika kollejalari tizimida

kadrlarni ijtimoiy himoya qilish bo'yicha jiddiy chora-tadbirlar ko'rlinmagani davlat maktabgacha ta'lim va pedagogik kollej tashkilotlaridan malakali mutaxassislarning faoliyatning boshqa sohaslariga ketishiga olib keldi.

Xulosa va takliflar. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, boshqa sohasidagi professional mutaxassislar maktabgacha yoshdagi bolalarning o'ziga xos xususiyatlarini, ularning yoshi va psixologik imkoniyatlarini bilishmaydi, maktabgacha yoshdagi bolalarni o'qitish metodikasini bilishmaydi. Bunday holda, rahbar ishni barcha bolalarning rivojlanishiga hissa qo'shishi uchun tashkil qilishi kerak.

Zamonaviy ta'lim tizimi jiddiy o'zgarishlar talab yetiladi. Bugungi kunda professor-tarbiyachilarga qo'yiladigan talablar faqat ish tajribasi va ta'lim diplomining mavjudligi ko'rsatkichiga asoslanishi mumkin yemas. Maktabgacha ta'lim va pedagogika fakultetlarida ixtisoslashtirish g'oyasi dolzarb bo'lib, u maktabgacha ta'lim va pedagogik kollej tashkilotlarida bolalar uchun ham asosiy, ham qo'shimcha xizmatlar ko'rsatishga qodir bo'lgan mutaxassislarni tayyorlaydi. Shu munosabat bilan bugungi kunda maktabgacha ta'lim va pedagogik kollej tashkiloti rahbarlariga, uning kasbiy malakasi, boshqaruv madaniyati, tashkilotchilik qobiliyatiga katta talablar qo'yilmoqda.

Maktabgacha ta'lim va pedagogika kollejalari tashkilotlarida ishni optimallashtirish sharti «bolalar bog'chasi rahbarlarining tabaqalashtirilgan tashkiliy faoliyati: xodimlarni oqilona joylashtirish; pedagogik jamoaning barcha a'zolari va xizmat ko'rsatuvchi xodimlar o'rtasida majburiyatlarni aniq taqsimlash, ular o'rtasida jamoa ichida, shuningdek, ota-onalar jamoasi va jamoatchilik bilan munosabatlarni o'rnatish. Maktabgacha ta'lim va pedagogika kollejalari tashkilotining zamonaviy bahari tashkiliy va boshqaruv tuzilmasini yaratishda bolalar bog'chasidagi ta'lim jarayonining jamiyatda tez sodir bo'layotgan o'zgarishlarga, umumiy qadriyatlar va ye'tiqodlarga bog'liqligi bilan bog'liq ko'plab muammolarni hisobga olishi kerak.

Maktabgacha ta'lim va pedagogika kollejalari mutaxassislar tayyorlashning an'anaviy usullari aniq bolalar bog'chasida pedagogik kadrlarni tayyorlash va rivojlantirish vazifasiga javob bermaydi. Bizga shunday ta'lim va tarbiya shakllari mavjud bo'lib, ular mavjud bo'lgan nomaqbul stereotiplar va noto'g'ri qarashlardan xalos bo'lishga yordam beradi. An'anaviy bolalar bog'chalarida boshqaruvning o'zaro ta'siri tizimini yaratish va tez-tez nizolarning oldini olish uchun qulay pozitsiyani yaratadigan professional madaniyatni rivojlantirish darajasi kerak.

Maktabgacha ta'lim va pedagogika kollejalari tashkilotlarining ta'lim jarayonini dasturiy ta'minoti va uslubiy ta'minotini yangilashga bo'lgan yehtiyoji yaqqol ortib bormoqda. Bu innovatsion dasturlar va texnologiyalarni joriy yetuvchi tashkilotlar sonining ko'payishi, shuningdek, yangi ta'lim modellari sinovdan o'tkazilayotgan yeksperimental maydonlarning ko'payishi shundan dalolat beradi.

Maktabgacha ta'lim va pedagogika kollejar tizimining holatini tahlil qilish boshqaruvni va shunga mos ravishda universitetda mutaxassislar tayyorlash jarayonini takomillashtirish va samaradorligini oshirish bo'yicha asosiy chora-tadbirlarning asoslanishini baholashning dastlabki asosi hisoblanadi. Bu sizga mutaxassislarning boshqaruv madaniyatining mavjud darajasini baholash uchun asosiy materialni olish, maktabgacha ta'lim va pedagogik kollej sohasi mutaxassislarini tayyorlash tizimida ilg'or yondashuvlarni aniqlash, maktabgacha ta'lim va pedagogik kollejni rivojlantirishning strategik yo'nalishlari va real imkoniyatlarini hisobga olgan holda asosiy materialni olish imkonini beradi.

Demak, zamonaviy maktabgacha ta'lim va pedagogika kollejar tashkilotlarining yuqoridagi tahlili va ularda pedagogik boshqaruv bo'yicha o'z faoliyatini amalga oshiruvchi mutaxassislar qo'yiladigan talablardan kelib chiqib, tez o'zgarib turadigan ijtimoiy sharoitlarda ishlay oladigan, pedagogik tizimni samarali boshqara oladigan kadrlar tayyorlash masalasi turibdi. Bularning barchasi ta'lim tashkilotlari bo'yicha bo'lajak mutaxassisdan professional, boshqaruv va pedagogik madaniyatni yetarlicha yuqori darajada rivojlantirishni talab qiladi.

ADABIYOTLAR

1. Simonov V.P. Pedagogicheskiy menedjment: 50 NOU-XAU v oblasti upravleniya obrazovatel'nyim protsessom: Ucheb. posobiye dlya rukovoditeley. - M.: Ros. ped. agentstvo, 1997. -264 s.
2. Upravleniye razvitiyem shkol'y: Posobiye dlya rukovoditeley obrazovatel'nykh uchrejeniy /Pod red. M.M.Potashnika i V.S.Lazareva. - M.: Novaya shkola, 1995. - 464 s.
3. Veretennikova L.N. Obucheniye menedjrov obrazovaniya istorii nauki upravleniya : Dis...kand. ped. nauk. - Barnaul, 1996.-152 s.
4. Guseva N.I. Upravleniye protsessom razvitiya sistema doshkol'nykh obrazovatel'nykh uchrejeniy (1984-1996 gg.): Dis...kand. ped. nauk. - M., 1998. -163 s.
5. Istoriya pedagogiki: chast 2. s XVII v. do ser. XX v.: Ucheb. posobiye dlya ped. un-tov /Pod red. A.I.Piskunova. - M.: TS. "Sfera", 1998. -304 s.
6. Professionalno-pedagogicheskaya kultura: istoriya, teoriya, texnologiya: Sb. statey /Pod red. I. Isayeva i dr. - Belgorod, 1996. -304 s.
7. Rubinshteyn S.L. Osnovy obshchey psixologii: [Uchebnik]. - Spb.: Piter, 1999.-712 s
8. Kuzmina N.V. Sposobnosti i talant uchitelya: Posobiye dlya uchiteley. - M.: Novaya shkola, 1995. -33 s.
9. Markova A.K. Psixologiya professionalizma: Kniga dlya uchitelya. - M.: Mejdunarodnaya pedagogicheskaya akademiya, 1996. -307 s.
10. Bobrova M.P. Didakticheskaya podgotovka pedagogicheskix kadrov do-shkol'nykh uchrejeniy v kontekste professionalnoy deyatel'nosti: Dis... kand. ped. nauk.- Barnaul, 1997. - 290 s.
11. Lysova V.L. Podgotovka studentov fakulteta doshkol'noy vospitaniya k osmeshchvleniyu individualnogo kontakta k detyam v protsesse obrazovatel'noy raboty v detskom sadu: Dis...kand. ped. nauk.-M., 1993.-205 s.
12. Xozyainov G.I. Pedagogicheskoye masterstvo prepodavatelya: Metod, posobiye dlya uchitelya. - M.: Vyssh. shk., 1988. - 168 s.
13. G'. Muhammedov, U.Xodjamqulov, S.Toshtemirova. Pedagogik ta'lim innovatsion klasteri – T. Universitet, 2020.14 b.
14. G.B.Rizayeva. Bo'lajak tarbiyachilarning boshqaruv madaniyatini rivojlantirish mazmuni va mohiyati. Nizomiy nomidagi TDPU Ilmiy axborotlari. 2023-yil. 4-son.341-347-b.
15. G.B.Rizayeva. "Klasterli yondashuv asosida Oliy ta'lim muassasalari va Maktabgacha ta'lim tashkilotlari hamkorligini takomillashtirish". Mug'allim hem uzliksiz bilimlendirio' (Ilmiy-metodikaliq jurnal. ISSN 2181-7138. № 6/5 -2022 (13.00 00 №20)116-120 b.
16. G.B.Rizayeva. Bo'lajak tarbiyachilarning boshqaruv madaniyatini rivojlantirishning pedagogik jihatlari. Nizomiy nomidagi TDPU Ilmiy axborotlari. 2023-yil. 6-son. (13.00 00 №32)5-11 b.